УДК 811.111’23:791.221.8
DOI https://doi.org/10.32782/2617-3921.2021.20.16-24

***Маргарита Бережна,***
*кандидатка філологічних наук,*
*докторантка кафедри теорії та практики*
*перекладу з англійської мови,*
*Запорізький національний університет*
*https://orcid.org/0000-0002-3345-256X*
*м. Запоріжжя, Україна*

## Психолінгвістичний образ Ельзи (у фільмі *Frozen*)

## Psyholinguistic image of Elsa (in the film *Frozen*)

***Анотація.*** *У статті розглянуто особливості створення психолінгвістичного образу кіноперсонажа за психологічним архетипом «Містик» (the Mystic). Робота є частиною дослідження системи психолінгвістичних кінообразів англомовних фільмів масової культури XXI сторіччя. Роботу виконано на матеріалі фентезі-фільму К. Бака та Дж. Лі “Frozen” (2013 рік). Діалогічне мовлення персонажів уважаємо універсальним засобом розкриття психотипу персонажа. За класифікацією психологічних архетипів В. Шмідт (2007 рік) відносимо Ельзу до архетипу «Містик», для якої визначальними рисами є такі: 1) вона відчуває зв’язок із чимось надприродним, більшим за неї. Риса актуалізована метафорами та лексико-семантичними групами POWER та STORM для зображення магічних здібностей Ельзи створювати сніг та лід; 2) вона знаходить розраду в самотності. Риса реалізована лексико-семантичною групою ISOLATION; 3) вона здатна чинити опір, коли нею маніпулюють. Риса актуалізована конфронтативним стилем спілкування з антагоністом принцом Гансом; 4) її не цікавлять ні матеріальні цінності, ні ідея заміжжя. Її сім’я – сестра Анна, що реалізується частотними апелятивами “Anna”, займенниками другої особи однини, лексико-семантичною групою CARE; 5) вона намагається зберегти мир у стосунках за будь-яку ціну. Риса актуалізована частотним використанням лексеми “please” і реквестивів, тактикою уникнення конфлікту; 6) їй не завжди вдається подолати свої страхи. Риса актуалізована окличними реченнями в поєднанні з одиницями лексико-семантичної групи ANXIETY для вираження страху, жалю, занепокоєння, а також частотним використанням займенника першої особи однини для демонстрації сконцентрованості на власних переживаннях; 7) їй потрібне місце, до якого можна втекти від реальності. Риса актуалізується використанням метафор та елементами лексико-семантичної групи ESCAPE; 8) вона нечасто поспішає. Риса реалізована на контрасті з мовленням Анни, через небагатослівність і нижчу швидкість мовлення; 9) її вважають дивною чи небезпечною, тому спершу Ельза намагається приховати свої здібності, що реалізовано лексико-семантичною групою CONCEAL.*

***Ключові слова:*** *мовленнєвий портрет, мовна особистість, кіноархетип, архетип «Містик», кінодіалог, «Крижане серце».*

***Summary.*** *The article considers the peculiarities of creating a psycholinguistic image of a film character belonging to "the Mystic" psychological archetype. The work contributes to the study of a comprehensive system of psycholinguistic images of the mass culture English-language films in XXI century. The paper regards the fantasy film by C. Buck and J. Lee "Frozen" (2013). Dialogic speech of the characters is a universal means to reveal the psychological type of a character. According to the classification of psychological archetypes by V. Schmidt (2007), the queen Elsa belongs to "the Mystic" archetype, with the following distinguishing features. She feels a connection with something supernatural, with something greater than herself. The feature is revealed by metaphors and lexico-semantic groups POWER and STORM to depict Elsa's magical abilities to create snow and ice. She finds solace in loneliness, which is demonstrated by the lexico-semantic group ISOLATION. She is able to resist when her opinion is manipulated, which we see in the confrontational style of communication with the antagonist Prince Hans. Neither the idea of marriage nor material possessions interest her. Elsa's family is her sister Anna, which is depicted by frequent appellatives "Anna", pronouns of the second person singular to define Anna and the lexico-semantic group CARE. She tries to keep the peace in the relationship at any cost, thus frequenting the token "please" and requesting speech acts in her speech and using the verbal tactics to avoid conflict. She tries to overcome her fears but sometimes she fails, which is disclosed by exclamatory sentences in combination with the tokens of the group ANXIETY to express fear, sorrow and anxiety. Frequent use of the first-person singular pronoun demonstrates her concentration on herself, her feelings and emotions. She needs a place to escape from reality, which is depicted by metaphors and tokens of the group ESCAPE. She is rarely in a hurry, thus her shorter than Anna's sentences and lower speech rate. Others see her as either weird or dangerous, bringing Elsa to hide her abilities, which is displayed by the lexico-semantic group CONCEAL.*

***Key words:*** *speech portrait, linguistic personality, film archetype, Mystic' archetype, film dialogue, "Frozen".*

**Вступ.** Мистецтво кіно є невіддільною частиною культури і потужним чинником змін у мові. За допомогою фільмів формуються нові зв'язки між візуальними образами та символами в уяві аудиторії. Фільми не лише мають силу відбивати та популяризувати лінгвістичні моделі своєї епохи, але й відтворювати соціальне значення цих моделей та персонажів, які їх використовують, таким чином активно формують домінантні лінгвістичні ідеології свого часу [7, с. 263]. Персонажне мовлення, з одного боку, має сприйматися глядачем як максимально наближене до природного, а з іншого – відображати задум режисера та сценариста, формувати нові шаблони для подальшого наслідування та використання.

Не новою є думка про те, що мова – найбільш звичний та надійний засіб, за допомогою якого люди транслюють свої внутрішні думки й емоції у формі, зрозумілій іншим. Слова та мова, таким чином, становлять основу психології та комунікації [12, с. 25].

Персонажне мовлення є відбитком внутрішнього світу героїв, їхніх емоцій, системи стимулів та психологічних комплексів, а отже, має відповідати підсвідомим шаблонам глядача, щоб справляти необхідне враження.

Діалогічне мовлення є одним з основних у прозі й основним у драматургії засобом непрямої характеристики персонажів. Для діалогу у прозі типовим є більш розгорнутий характер висловлювань, ніж у драмі. Окрім того, у драмі діалог за своїм характером є ближчим до розмовного спілкування, ніж у прозі [2, с. 8]. Отже, кінодіалог, який є різновидом драматичного діалогу, підпорядковується загальним правилам діалогічного мовлення, має свої характерні особливості.

За визначенням дослідників, створення образу персонажа або його характеризація – це формування в уяві реципієнта загального враження про персонажа, його особисті якості, а також інші аспекти, як-от його соціальні та фізичні характеристики [9, с. 149]. Як зазначає Ю.М. Караулов, персонажі – це моделі мовної особистості, що існують в уявному світі, створеному автором тексту [4, с. 24]. Можна припустити, що ці моделі, особливо за умови їх використання в текстах одного жанру, одного порівняно невеликого часового проміжку, створених однією мовою для гомогенної цільової аудиторії, відрізняються значною кількістю однакових рис, які можна класифікувати на основі отриманих статистичних даних.

Конкретного персонажа в такому творі вважаємо мовленнєвою особистістю, тобто особистістю, яка реалізується у спілкуванні, у виборі стратегій і тактик та під час використання лінгвістичних і екстралінгвістичних засобів [5, с. 87]. Мовленнєвій особистості притаманна мовленнєва поведінка – сукупність свідомих та несвідомих дій, через які розкриваються характер і спосіб життя людини [3, с. 99].

**Методологія та методи дослідження.** Роботу над практичним матеріалом проводимо в декілька етапів: 1) отримуємо англомовні субтитри з онлайн-ресурсу *Yify Subtitles*, які далі перевіряємо на відповідність досліджуваному аудіовізуальному тексту, у разі необхідності вносимо правки; 2) розбиваємо отриманий текст на репліки та поєднуємо фрази окремих персонажів в один документ (наприклад, Elsa_Frozen.doc містить усі репліки Ельзи з фільму *Frozen*); 3) проводимо психолінгвістичний, лексико-семантичний, стилістичний, контекстуальний, прагматичний, статистичний аналізи реплік із метою встановлення кореляції між психологічними особливостями персонажа та лінгвістичними одиницями, які є прямим/непрямим проявом цих особливостей у мовленні.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Роботу присвячено особливостям створення психолінгвістичного образу кіноперсонажа за психологічним архетипом «Містик» (*the Mystic*). Основою визначення психологічних рис персонажів групи є типологія В. Шмідт (2007 р.), яка складається із сорока п'яти базових архетипів кіноперсонажів. Стаття є частиною комплексного дослідження цілісної системи психолінгвістичних кінообразів англомовних фільмів масової культури XXI ст.

Роботу виконано на матеріалі фентезі-фільму К. Бака та Дж. Лі *Frozen* (2013 р.) за мотивами казки Г.К. Андерсена «Снігова королева». Матеріал становить інтерес для дослідження, оскільки дилогія *Frozen* та *Frozen II* входить до списку п'ятнадцяти найбільш прибуткових англомовних фільмів, а також посідає перші дві сходинки в переліку фільмів, у яких головні ролі належать жіночим персонажам – сестрам Анні й Ельзі (детальний розгляд психолінгвістичного образу Анни див. [1]). У цій роботі проаналізовано особливості мовлення королеви Ельзи загальним обсягом 105 реплік. За класифікацією В. Шмідт [11, с. 91–96] відносимо Ельзу до архетипу «Містик», оскільки визначальними рисами для неї є такі:

1. «Містик» відчуває зв'язок із чимось надприродним, чимось більшим за нього. За сюжетом Ельза народилася з магічними здібностями створювати сніг та лід. У дитинстві вона використовує магію для розваг та ігор із молодшою сестрою Анною, поки пустощі не закінчуються нещасним випадком. Відтоді Ельза починає боятися своїх здібностей, магія виходить з-під контролю тоді, коли вона налякана. Риса актуалізована лексико-семантичними групами *POWER* та *STORM* для зображення магічних здібностей Ельзи, а також групою *ELEMENTS* для демонстрації зв'язку із природними стихіями. Лексичні одиниці цих груп продуктивні для створення метафор у мовленні персонажа.

Лексико-семантична група *POWER* складається з іменника *power* (3), прикметника *capable* (1), дієслова *control* (3): *ELSA: But she won't remember I have powers?* [8, 00:07:25] / *Thank you. I never knew what I was capable of* [8, 00:54:29].

Найбільшою та відповідно найбільш вагомою для сюжету є лексико-семантична група *STORM*, яка складається з іменників *storm* (5), *winter* (1), *snow* (1), *blast* (1), дієслів *rage on* (3), *flurry* (1), прикметників *cold* (2), *icy* (1), *frozen* (1). Наведемо такі приклади групи: *ELSA: Let the storm rage on! / The cold never bothered me anyway* [8, 00:34:34] / *And one thought crystallizes like an icy blast* [8, 00:33:56].

Група *ELEMENTS* складається з іменників *wind* (2), *sky* (1), *air* (1), *ground* (1): ELSA: *My power flurries through the air / Into the ground* [8, 00:33:43].

Можемо також бачити певний паралелізм у символьних порівняннях. Ельза асоціює сестру Анну із сонцем, а себе – із зимою: *ELSA: Please go back home / Your life awaits / Go enjoy the sun / And open up the gates* [8, 00:56:18] / *How? What power do you have to stop this winter? To stop me?* [8, 00:58:07].

2. Вона любить бути наодинці зі своїми думками та знаходить розраду в самотності. Ця риса є настільки визначальною, що, за спостереженнями В. Шмідт, «Містик» навіть тюремне ув'язнення сприймає спокійно. За сюжетом спершу Ельзу замикають у замку, у своїй кімнаті, де вона має навчитися контролювати свої магічні здібності. На відміну від Анни, цю примусову ізоляцію Ельза сприймає як необхідність. Далі Ельза сама зачиняється у створеному нею льодовому палаці, щоб не становити загрози для інших: *ELSA: No, Anna, I belong here. Alone. Where I can be who I am without hurting anybody* [8, 00:54:47]. Далі вона опиняється у в'язниці, але її хвилює тільки загроза, яку вона становить для королівства: *ELSA: Why did you bring me here? HANS: I couldn't just let them kill you. ELSA: But I'm a danger to Arendelle* [8, 01:12:51].

Для неї самотність нерозривно пов'язана з можливістю відкинути обмеження, нав'язані оточенням, та бути собою: *ELSA: A kingdom of isolation / And it looks like I'm the queen [Frozen, 00:31:30] / You mean well / But leave me be / Yes, I'm alone / But I'm alone and free* [8, 00:56:27]. Риса реалізована використанням лексико-семантичної групи *ISOLATION*, до якої входять іменники *isolation* (1), *distance* (2) прислівник *away* (6) та прикметник *alone* (6).

3. Вона здатна чинити опір, коли нею маніпулюють. Риса актуалізована конфронтативним стилем спілкування з головним антагоністом історії. За сюжетом принц Ганс, користуючись з наївності Анни, планує одружитися з нею. Для Анни це можливість отримати увагу та спілкування, якого їй бракувало декілька років після відчуження сестри та загибелі батьків. Анна з ентузіазмом сприймає цю ідею, але Ельза, як старша та більш розважлива із сестер, відмовляється благословити такий поквапливий союз. Ні благання сестри, ні вмовляння Ганса не змінюють її рішення: *HANS: Your Majesty, if I may ease your <…> ELSA: No, you may not. And I think you should go. The party is over. Close the gates* [8, 00:26:54]. За термінологією Дж. Калпепера [6, с. 41] цей випадок можна віднести до стратегії усунення співрозмовника від спільної дії шляхом дозволу/наказу залишити мовця. Стратегія реалізується як демонстрація позитивної неввічливості.

4. Її не цікавлять ні матеріальні цінності, ні приземлене бажання мати чоловіка й дітей. Її сім'я – сестра Анна, що реалізується через

частотне використання апелятивів (18) та займенників (25) другої особи (на позначення Анни), використання лексико-семантичної групи *CARE* в діалогах, коли Анна є об'єктом спілкування, для зображення турботи, любові, бажання захистити сестру: ELSA: *You're okay, Anna. I got you* [8, 00:05:35] / *Just stay away / And you'll be safe from me* [8, 00:56:36] / *No, I'm just trying to protect you* [8, 00:55:40] / *Just take care of my sister* [8, 01:25:10]. Лексико-семантична група *CARE* в репліках Ельзи складається з дієслів *sacrifice* (1)*, protect* (1), *care* (1), іменника *love* (4) та прикметника *safe* (2).

5. Вона намагається зберегти мир у стосунках. Риса актуалізована частотним використанням лексеми *please* і реквестивів у рамках загальної тактики уникнення конфлікту: *ELSA: No! Don't touch me! Please, I don't want to hurt you* [8, 00:09:43]. У спілкуванні з батьками, вкотре втративши контроль над своєю магією, Ельза використовує лексему та раціоналізацію для пом'якшення попереднього висловлювання. Після конфронтації з Анною знаходимо подібний приклад: *ELSA: Please, just stay away from me. Stay away* [8, 00:28:18]. Вона часто бачить єдиний вихід у таких ситуаціях – залишити співрозмовника, ухилитися від обговорення. Навіть коли в її власному замку, у якому вона добровільно зачинилася від інших людей, на неї нападають двоє озброєних найманців, Ельза спочатку намагається вирішити конфлікт мирним шляхом: *ELSA: No. Please. Stay away!* [8, 01:10:39].

6. Вона може відчувати емоції інших, що надає їй великої здатності до співчуття, але також змушує її триматися осторонь. «Містик» намагається подолати свої страхи, але це їй не завжди вдається. За сюжетом Ельза переймається, що її магія може завдати шкоди іншим. Риса актуалізована окличними реченнями в поєднанні з одиницями лексико-семантичної групи *ANXIETY* для вираження страху, хвилювання, скорботи, жалю, занепокоєння; частотним використанням займенника першої особи однини для демонстрації сконцентрованості на власних переживаннях. *ELSA: I'm scared. It's getting stronger!* [8, 00:09:37] / *I can't control the curse!* [8, 00:57:20] / *No! Don't touch me! Please, I don't want to hurt you* [8, 00:09:43].

Зауважимо, що коли вона знаходить своє місце і приймає свою магію, їй вдається перемогти свої страхи: *ELSA: And the fears that once controlled me / Can't get to me at all* [8, 00:32:47]. Загалом лексико-семантичну групу *ANXIETY* у мовленні Ельзи формують дієслова *feel* (8), *cry* (1), *hurt* (2), прикметники *sorry* (3), *scared* (1), іменники *fear* (2), *curse* (1), *agony* (1), *danger* (1).

Існує багато робіт, у яких зазначається, що для інтровертів характерні замкнутість та закритість від світу навколо, а для екстравертів,

навпаки, – відкритість до спілкування і світу, тому екстраверти обирають розумовий підхід до обробки інформації, а інтроверти – чуттєвий [10, с. 116]. За сюжетом дві головні героїні фільму, сестри Ельза й Анна, належать до різних психотипів: Ельза – інтроверт, Анна – екстраверт. Несхожість сестер часто відбивається в мовленні. У репліках Анни переважають дієслова розумового сприйняття реальності: *know* (23), *mean* (9), *think* (7), *understand* (2), *wonder* (1), *suppose* (1), і майже відсутні дієслова чуттєвого сприйняття *feel* (1). У репліках Ельзи, навпаки, менше дієслів розумового сприйняття: *know* (10), *mean* (2), *think* (2), більше чуттєвого (*feel* (8)).

7. Їй потрібно мати власний простір, де вона може бути собою, може творити. Це місце, до якого вона зможе втекти від реальності. Для Ельзи таким особливим місце стає льодовий палац, побудований силами її магії. У цій сцені бачимо Ельзу на піку емоцій, коли в її мовленні частотні окличні речення і метафори для демонстрації протилежних емоцій від страху до радості, від розпачу до захоплення: *ELSA: The wind is howling / Like this swirling storm inside / Couldn't keep it in / Heaven knows I tried* [ 8, 00:31:38] */ It's time to see what I can do / To test the limits and break through / No right, no wrong / No rules for me / I'm free!* [8, 00:32:55] / *Let it go! / Turn away and slam the door* [8, 00:32:19] / *Let it go! And I'll rise like the break of dawn* [8, 00:34:15]. Риса актуалізується використанням лексико-семантичної групи *ESCAPE*, яку формують дієслова *let go* (13), *break through* (1), *leave* (1), *escape* (1) та прикметник *free* (3).

Як зазначає М. Жданович, частотні повтори, лексико-семантичний паралелізм утворюють емоційну напругу [2, с. 16]. Бачимо в цій сцені множинні анафори та редуплікації на синтаксичному рівні для передачі найвищого ступеня складних емоцій персонажа: *ELSA: Let it go! / I am one with the wind and sky / Let it go! Let it go! / You'll never see me cry* [8, 00:33:11].

8. Усе, що вона робить, вона робить неквапно, максимально концентруючись і насолоджуючись своєю роботою. Риса реалізована на контрасті з Анною, через небагатослівність і нижчу швидкість мовлення, незначну кількість вигуків, порожніх епітетів, розмовної лексики, гри слів. Усе зазначене створює стриману манеру спілкування. Так, середня кількість речень у репліці в мовленні Анни становить 1,9 речення, а в мовленні Ельзи – 1,5; середня кількість слів у реченні Анни – 3,6 слова, а в Ельзи – 3,4 слова.

9. «Містика» уважають інакшим, ексцентричним чи небезпечним. Ця риса актуалізується в мовленні герцога Візальтона щодо Ельзи: *DUKE: Sorcery. I knew there was something dubious going on here.* [8, 00:27:35] / *Monster. Monster!* [8, 00:28:23]. Звернімо тут увагу

спочатку на майже нейтральне *sorcery*, оцінну лексику *dubious* і далі редуплікацію з підвищеною інтонацією для демонстрації страху і ненависті.

На початку історії таке ставлення до неї бентежить і непокоїть Ельзу, тому вона понад усе намагається приховати свої здібності, що реалізується лексико-семантичною групою *CONCEAL*. Група складається з дієслів *keep in* (1), *conceal* (4), *show* (1), *see* (8), *know* (10), *hold back* (1). *ELSA: Conceal, don't feel / Don't let them know* [8, 00:16:37] / *Conceal / Don't feel / Put on a show* [8, 00:15:53].

**Висновки з дослідження.** Загалом для мовлення Ельзи характерне частотне використання апелятива *Anna*, займенника другої особи *you* та одиниць лексико-семантичної групи *CARE* в діалогах з Анною, як прояв сестринської турботи та любові. Лексико-семантичні одиниці груп *POWER*, *STORM* та *ELEMENTS* демонструють зв'язок персонажа з надприродними силами, а метафори на основі цих елементів – образне мислення. Через частотне використання лексеми *please* і реквестивів реалізується тактика уникнення конфлікту. Лексико-семантична група *ISOLATION* актуалізує схильність персонажа до самотності. Конфронтативний стиль спілкування з головним антагоністом історії у вигляді позитивної неввічливості є проявом опору психологічним маніпуляціям. Лексико-семантичні одиниці групи *ESCAPE* демонструють потребу у власному просторі, куди можна втекти від реальності і бути собою. Лексико-семантична група *CONCEAL* для актуалізації спроби приховати свою відмінність від інших персонажів. Незначна кількість вигуків (наявні тільки в ситуаціях підвищеної емоційності), порожніх епітетів, розмовної лексики, небагатослівність і порівняно нижча швидкість мовлення формують стриману манеру спілкування. Частотне використання займенника першої особи однини, одиниць лексико-семантичної групи *ANXIETY*, повторів демонструє сконцентрованість на власних переживаннях.

## ЛІТЕРАТУРА


1. Бережна М.В. Психолінгвістичний образ Анни (у фільмі К. Бака та Дж. Лі «Крижане серце»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2021. № 51 (у друці).
2. Жданович М.А. Лингвистические средства создания образа персонажа в художественном диалоге : автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.04. Самара, 2009. 22 с.
3. Карасик В.И. Модельная личность как лингвокультурный концепт. *Филология и культура :* материалы III-й Международной научной конференции. Тамбов, 2001. Ч. 2. С. 98–101.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Издательство ЛКИ, 2007. 264 с.

5. Красных В.В. О чем говорит «человек говорящий»? (к вопросу о некоторых лингвокогнитивных аспектах коммуникации). *Лингвокогнитивные проблемы межкультурной коммуникации*. Москва : Филология, 1997. С. 81–91.
6. Culpeper J. Impoliteness and entertainment in the television quiz show: The Weakest Link. *Journal of Politeness Research: Language, Behaviour, Culture.* 2005. № 1. P. 35–72.
7. Dimensions of Iconicity. Edited by Angelika Zirker, Matthias Bauer, Olga Fischer and Christina Ljungberg. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2017. 351 p.
8. Frozen. Directed by Chris Buck & Jennifer Lee, Walt Disney Animation Studios, 2013.
9. McIntyre Dan. Characterisation. The Cambridge Handbook in Stylistics / Eds. Peter Stockwell & Sara Whiteley. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. P. 149–164.
10. Sadowsky P. Psychological Configurations and Literary Characters: A Systems View. *Journal of Literary Semantics*. 2008. Vol. 29. № 2. P. 105–122.
11. Schmidt V. The 45 Master characters. Cincinnati, Ohayo : Writers Digest Books, 2007. 338 p.
12. Tausczik Yla R., Pennebaker James W. The Psychological Meaning of Words: LIWC and Computerized Text Analysis Methods. *Journal of Language and Social Psychology*. Vol. 29. Issue 129 (1). P. 24–54. DOI: 10.1177/0261927X09351676.